

ПОСТ-КОНФЛІКТНЕ ПРИМИРЕННЯ В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В умовах російської агресії проти України особливості, перспективи та механізм пост-конфліктного примирення постають наразі актуальними питаннями сьогодення. Застосувавши системні, аналітичні, статистичні і компаративні методи, автор обґрунтовує необхідність удосконалення механізму пост-конфліктного примирення шляхом врахування особливостей конфліктної взаємодії, специфіку нині окупованих регіонів задля розбудови в українському суспільстві «позитивного» миру на основі права і справедливості за умови соціальної згуртованості та забезпечення громадської безпеки. Стратегія пост-конфліктного примирення в Україні має будуватися на засадах справедливості, свободи вибору власної долі громадянами та суверенітету Української держави, спиратися на ефективну взаємодію державних установ, недержавних суб'єктів, міжнародних та національних організацій та унеможливить подібні конфлікти у майбутньому.

Ключові слова: *конфлікт, пост-конфліктне примирення, відновлення, розбудова миру, стратегія примирення.*

Семчинский К. В. Постконфликтное примирение в Украине: особенности и перспективы

В условиях российской агрессии против Украины особенности, перспективы и механизм пост-конфликтного примирения являются актуальными вопросами современности. Применяя системные, аналитические, статистические и компаративные методы, автор обосновывает необходимость совершенствования механизма пост-конфликтного примирения путем учета особенностей конфликтного взаимодействия, специфики ныне оккупированных регионов для развития в украинском обществе «позитивного» мира на основе права и справедливости в условиях социальной сплоченности и обеспечения общественной безопасности. Стратегия пост-конфликтного примирения в Украине должна строиться на принципах справедливости, свободы выбора своей судьбы гражданами и суверенитета Украинского государства, опираться на эффективное взаимодействие государственных учреждений, негосударственных субъектов, международных и национальных организаций и сделает невозможным подобные конфликты в будущем.

Ключевые слова: *конфликт, пост-конфликтное примирение, восстановление, развитие мира, стратегия примирения.*

© СЕМЧИНСЬКИЙ Костянтин Валерійович – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв

Semchynskyy Kostyantyn. Post-conflict reconciliation in Ukraine: features and prospects

In terms of Russian aggression against Ukraine features, prospects and mechanism of post-conflict reconciliation currently facing current issues. Applying systematic, analytical, statistical and comparative methods, the author proves the need to improve the mechanism of post-conflict reconciliation by taking into account the characteristics of conflict interaction, specific now occupied regions for development in the Ukrainian society "positive" peace based on law and justice provided social cohesion and public security. The strategy of post-conflict reconciliation in Ukraine should be based on principles of justice, freedom to choose their own destiny citizens and the sovereignty of the Ukrainian state, based on effective interaction between government agencies, non-state actors, international and national organizations and should prevent such conflicts in the future.

Key words: *conflict, post-conflict reconciliation, rehabilitation, peace-building, reconciliation strategy.*

Внаслідок російської агресії проти України, тривалої інформаційної та гібридної війни на території нашої держави виникли два громадянських конфлікти - у Криму та на Донбасі, - кожен з яких має свої особливості, проте обидва за своєю сутністю є результатом загострених суперечностей щодо цивілізаційних орієнтирів та світоглядно-ціннісних домінант в українському суспільстві. Російська шовіністична пропаганда виплекала антиукраїнський сегмент у названих регіонах, ідеалізуючи радянське минуле й оббріхуючи демократичний лад, посилаючись на вигдану братерську єдність і перебільшуючи реальні економічні проблеми в Україні, безпідставно лякаючи наступом «фашизму» і закликавши об'єднатися під гаслами т. зв. «руського міра» - на противагу європейському майбутньому України та ідеалам Революції Гідності, які відстоювалися українськими громадянами як консолідований вибір більшості суспільства. Нав'язаний ззовні світоглядний поділ продовжує жити соціальний конфлікт і продовжуватиме підживлювати його навіть після припинення військових дій у цих регіонах та формального повернення їх під юрисдикцію Києва. В таких умовах постає необхідність якісного та ефективного пост-конфліктного примирення в українському суспільстві. Врахування особливостей конфліктної взаємодії, специфіки нині окупованих регіонів сприятиме процесу пост-конфліктного примирення та удосконалив його механізм.

Після 2014 року з'явилося чимало публікацій, присвячених російській агресії проти України, її військово-стратегічному та геополітичному виміру, проте ґрунтовних праць, що висвітлювали би процес пост-конфліктного примирення у постраждалих від цієї агресії регіонах України бракує і по сьогодні. Водночас, автори акцентують увагу на пост-конфліктному врегулюванні в українсько-російських відносинах¹, пост-конфліктній відбудові², реінтеграції анексованих територій³. Низка досліджень присвячена впливу «української кризи» на систему міжнародних відносин⁴ та аналізу її наслідків для міжнародного порядку⁵. Іншу групу складають дослідження оцінки пост-конфліктного відновлення⁶ та розбудови миру⁷.

Російська агресія проти України є комплексним та багаторівневим конфліктом. Українські дослідники небезпідставно говорять не про один, а про три різних конфлікти: геополітичний (між Росією та Заходом), двосторонній (між Україною та Росією) та внутрішньо-український конфлікти, які довгий час не вирішувалися, тліли і нарешті сплановано Кремлем вибухнули одночасно на тій самій території. Особливості, специфіка, засоби та стратегія примирення після внутрішньо-українського конфлікту, так само як і практичні кроки пост-конфліктного примирення в українському суспільстві наразі потребують окреслення.

Світовий історичний досвід свідчить про необхідність пост-конфліктного примирення, що передбачає низку заходів у суспільствах, які постраждали від насильства. Головна мета цих заходів – унеможливити прояв суспільного насильства у майбутньому шляхом розбудови позитивного миру на основі справедливості.

Апробовані впродовж останніх десятиріч у різних точках планети методи пост-конфліктного примирення в українському випадку можуть виявитися ефективними лише за умови врахування специфіки як самого конфлікту, так і обставин, у яких він відбувається – специфіки регіону⁸, особливостей конфліктної взаємодії в умовах гібридної війни, а також місця, ролі і значення результатів російської агресії проти України в неоімперській геостратегії путінської Росії. Як зауважує український дослідник С. Рахманін, «конфлікт на Сході України не має аналогів. Будь-яке інше протистояння в будь-якій точці земної кулі фіксує розбіжності — національні, релігійні, мовні et cetera. Умиротворення на Донбасі можливе, але не за північноір-

ландським, карабаським, придністровським, косовським чи будь-яким іншим сценарієм»⁹. Разом із тим, вивчення світового досвіду поконфліктного примирення може запропонувати широкий вибір інструментів примирення, а також застереження щодо помилок у їх використанні.

Комплексна реінтеграція постраждалих від окупації регіонів до України має ґрунтуватися на принципах: 1) суверенітету Української держави; 2) справедливості, милосердя, поваги; 3) невідворотності покарання за злочини проти людяності і геноцид. Наша держава потребує міжнародної військової місії, яка забезпечуватиме ефективне роз'єднання сторін вздовж лінії та матиме право на застосування сили задля попередження чергової хвилі ескалації, тобто матиме здатність встановити т.зв. «негативний» мир як припинення бойових дій без примирення між його сторонами. Проте лише військова (чи навіть доповнена поліцейською) місія не зможе забезпечити «позитивний» мир як різнорівневу системну діяльність упродовж тривалого періоду часу з метою усунення глибинних причин конфлікту і створення структур, які здатні забезпечити конструктивний діалог у пост-конфліктному суспільстві та гарантувати недопущення конфлікту у майбутньому. Саме це має бути кінцевим результатом пост-конфліктного примирення в Україні, оскільки лише мир, заснований на справедливості щодо усіх сторін внутрішнього конфлікту, може бути стійким і тривалим.

Українське суспільство повинно бути підготовленим до того, що пост-конфліктне примирення на Донбасі й у нині анексованому Криму буде тривалим та болісним процесом, який вимагатиме перегляду доктринальних, ідеологічних засад, на які спиралася та чи інша спільнота під час конфлікту. Критичним, переламним моментом, який свідчитиме про успіх процесу пост-конфліктного примирення, стане час зміни негативного сприйняття протилежної сторони, яке з'явилося та посилювалося внаслідок соціальної мобілізації, стресу, втрат та страждань під час конфлікту, на нейтральне чи (в ідеалі) позитивне. Лише тоді, коли ворог знову почне сприйматися як жива людина, яка мала свої причини і виправдання для своїх дій, як особа, яка так само, як усі ми, робила помилки і може /повинна отримати пробачення і підтримку, лише тоді перемир'я починає набирати ознак сталого миру. Не менш важливим є і врегу-

лювання економічних чи політико-ідеологічних причин конфлікту: сталого миру можна досягнути, коли погоджено взаємовигідний компроміс і колись ворогуючі сторони вважають знайдений баланс інтересів справедливим.

Одночасно з рекрутуванням прихильників реінтеграції не слід забувати і про її можливих опонентів - явних і потенційних колаборантів. Робота з ними з обов'язковим дотриманням необхідних запобіжних заходів, що забезпечують їхню анонімність і безпеку, є важливою складовою пост-конфліктного примирення. Методам переконання варто віддавати перевагу над методами тиску, особливо якщо йдеться про осіб, які не вчинили тяжких злочинів і виявляють готовність співпрацювати з українською владою. Також варто завчасно поінформувати населення нині окупованих територій про спеціальну програму українських правоохоронців для осіб, які: готові добровільно відмовитися від участі в терористичній діяльності і співпрацювати з правоохоронними органами України; не брали участь у вбивствах, тортурах, зґвалтуваннях та інших тяжких злочинах; щиро бажають виправити власні помилки чесною працею на благо народу України. За 2015 рік завдяки добровільній відмові від участі в незаконних збройних формуваннях, щирого каяття і співпраці з правоохоронними органами українські суди звільнили від кримінальної відповідальності понад 60 осіб¹⁰.

Враховуючи особливості окупації української території навесні 2014 року, компетентним державним інституціям у тісній співпраці з громадськими організаціями доцільно розробити систему унеможливлення рецидиву конфліктної ситуації. Серед елементів такої системи: *військово-поліційні* заходи (роззброєння сторін, демілітаризація, розмінування територій, підтримання порядку і забезпечення високого рівня бойової готовності підрозділів української армії на нині окупованих територіях для попередження провокацій і відсічі можливої агресії з боку РФ); *політико-правові* (реформа конституційного ладу підготовка персоналу силових структур, боротьба з корупцією у правоохоронних органах, нагляд за проведенням виборів, захист прав людини, реформування та зміцнення державних установ, справедливий розподіл ресурсів чи доступ до ресурсів); *гуманітарно-освітні* (інтеграція учасників бойових дій у суспільство, репатріація біженців, стимулювання політичного діалогу, запровад-

ження гендерної рівності, усунення різних форм дискримінації, уроки примирення та взаєморозуміння у навчальних закладах).

Особливої уваги в контексті примирення та реінтеграції Донбасу та Криму в Україну заслуговує вирішення базових економічних проблем цих регіонів, відбудова зруйнованого житла та інфраструктур, в тому числі – освітніх, забезпечення місцевого населення роботою з можливою перекваліфікацією, постачання споживчої продукції та продуктів харчування, облаштування медичної допомоги.

Враховуючи поляризацію, що є характерною для більшості публічних дискусій в Україні, очевидною є необхідність більш збалансованого, об'єктивного та неупередженого діалогу та участі громадськості, адже тільки це дозволить громадськості вийти за межі дискурсу взаємних обвинувачень. Для цього фахівці пропонують заохочення та підтримку політично нейтрального громадського дискурсу щодо питань, які є важливими для всіх: громадянство, економіка та навіть спільне бачення майбутнього, і це також допоможе подолати постійне зниження довіри між громадянами та державними інституціями ... у зонах, що зазнали впливу конфлікту¹¹.

Окрім заходів, які направлені на знищення сприятливого для сепаратизму ґрунту в комплексній системі пост-конфліктного примирення має міститися програма форсованої українізації постраждалих від окупації регіонів. До того ж, як вважає дослідниця Л.Нагорна, «збереження і поглиблення демократичного алгоритму розвитку українського соціуму навряд чи здійсненне без істотного переосмислення концепції національної та соціокультурної ідентичності... На шляху такого переосмислення доведеться довго і важко долати ... міфи, насамперед ті, які стосуються місця і ролі російського чинника в українській історії... Адже навряд чи існує інший дискурс, ... який би об'єднував розколоте і дезорієнтоване російське суспільство так, як антиукраїнський»¹². Процес українізації має бути багатоаспектним та включати в себе культурно-історичну складову (поширення українського радіомовлення та телебачення на ці регіони, вивчення мови, історії, культурної спадщини; забезпечення регіону висококласною українською медійною продукцією, зокрема, в галузях книгодрукування, періодичних видань, радіожурналістики, театрального та кінематографічного мистецтва; проведення українських фестивалів музики, молоді, спортивних змагань, конкурсів україномовних поетів;

організація наукових конференцій з питань реінтеграції постраждалих регіонів до *Ukraina Magna*). Державні кошти у вигляді грантів чи премій повинні бути виділенні на створення творів (радіодрами, телесеріали, театральні постановки, комікси, тощо), які на живих прикладах спростовували б дегуманізацію сторін конфлікту та створювали би засади для примирення. За умов обмеженого фінансування таких програм варто до цих проектів залучати волонтерів з усієї країни.

Контроль за процесом примирення має відбуватися як з Києва, так і на місцях. До процесу примирення повинні залучатися усі регіони країни, а не лише Донбас та Крим. Ініціативи місцевих спільнот, що мали позитивний вплив на процес примирення, повинні бути підтримані владою. Громадські та індивідуальні волонтери відігравали ключову роль у реагуванні на кризу, а отже їхня подальша потужна участь є необхідною. Вони мають належні здібності з впровадження таких важливих заходів, як орієнтування внутрішньо переміщених осіб та надання інформації, програми реінтеграції, розгляд скарг, обмін інформацією між переміщеним та приймаючим населенням, агітація за розбудову миру і толерантність серед дітей та молоді, а також перенаправлення за правовою допомогою. Вони також можуть відігравати допоміжну роль у проведенні місцевих громадських консультацій та розробці механізмів для процесів участі, в моніторингу надання державних послуг для забезпечення рівності та реагування на потреби місцевого населення. Необхідно також нарощувати спеціальний потенціал місцевих та обласних адміністрацій у сфері примирення та розбудови миру, що дозволить їм відстежувати динаміку соціальної згуртованості та ефективно співпрацювати з лідерами громад та місцевими суб'єктами громадянського суспільства¹³.

Щодо механізму реалізації стратегії пост-конфліктного примирення варто зауважити, що процес пост-конфліктного примирення в Україні має ретельно координуватися на загальнодержавному рівні. Однак визначення пріоритетних заходів, інструментів та засобів їхньої реалізації, схем моніторингу та можливостей залучення громадянського суспільства за детальних консультацій з неурядовими організаціями та цільовими спільнотами тощо покладесться на обласні та місцеві ради та адміністрації. Отже, центральні органи влади повинні розробити план стратегічних комунікацій та ознайомити з ним місцеві органи влади, обласні та районні ради для забезпечення єд-

ності та узгодженості у баченні та підході. Це вимагатиме додаткової спроможності до реалізації на обласному та районному рівні, включно з кадровими та бюджетними ресурсами. Такі механізми мають працювати як канали двостороннього обміну інформацією, коли персонал на районному та обласному рівні повідомлятиме про пріоритетні проблеми та потреби центральним органам влади та виконуватиме роль системи раннього попередження про проблеми, що виникають, або чинники, що можуть спричинити повторний спалах конфлікту чи перешкодити здійсненню заходів з пост-конфліктного примирення.

Якісне та ефективне пост-конфліктне примирення в Україні дасть поштовх всеосяжній трансформації пострадянського простору, врегулюванню конфліктних ситуацій та може стати для пост-конфліктних суспільств своєрідним дороговказом, дозволить розбудувати нову систему глобальної та регіональної безпеки, яка б відповідала новим викликам, та запобігти повторенню подібних криз в майбутньому. Дослідник В.Горбулін вважає, що «вирішуючи проблеми південно-східної частини українського Донбасу та Криму, потрібно максимально враховувати міжнародний контекст. Обидва питання навряд чи будуть остаточно вирішені без ... розв'язання територіальних суперечностей навколо Карабаху, Придністров'я, Абхазії, Південної Осетії»¹⁴.

Отже, пріоритетом державної політики і запорукою пост-конфліктної стабілізації в Україні є формування загальнонаціонального консенсусу шляхом реалізації комплексної стратегії примирення, яка поєднувала б конкретні заходи із поліпшення соціально-політичної ситуації з конструктивною трансляцією позитивних перспектив подальшого розвитку нині анексованих регіонів і України в цілому.

Для встановлення міцного тривалого миру в Україні необхідно розробити стратегію та механізм пост-конфліктного примирення. Примирення має бути багатоаспектним, втілення його у життя повинно постійно контролюватися, помилки, яких припустилися, виправлятися, а загальний курс в залежності від ефективності проведених заходів та застосованих інструментів примирення періодично переглядатися і коригуватися задля зміцнення миру і запобігання рецидиву конфлікту.

Пост-конфліктне примирення нині ворожих сторін має будуватися на засадах справедливості, свободи вибору власної долі грома-

дянами та суверенітету Української держави у процесі примирення, має спиратися на ефективну взаємодію державних установ, недержавних суб'єктів, міжнародних та національних організацій, повинне враховувати специфіку названих регіонів та особливості самих конфліктів «гібридного» типу у контексті глобального протистояння Росії та Заходу.

Забезпечення підтримки збалансованого, об'єктивного та неупередженого діалогу між нині конфліктуючими сторонами забезпечить розбудову позитивного миру в українському суспільстві за умови соціальної згуртованості та забезпечення громадської безпеки.

Вважаємо, що базовим імперативом для процесу пост-конфліктного примирення в Україні має бути *сприяння утвердженню суспільної системи, побудованої на основі миру і справедливості та припинення несправедливості й беззаконня.*

Досвід якісного та ефективного пост-конфліктного примирення в Україні може стати у нагоді пост-конфліктним суспільствам пострадянського простору.

1. *Український конфлікт і майбутнє світової та європейської безпеки.* / Інститут стратегічних досліджень «Нова Україна». URL: http://newukraineinstitute.org/media/news/501/file/crisis_security%20UKR.pdf **2.** *Мир та розвиток на Донбасі: сценарії, плани, стратегії* // Бюлетень Інституту стратегічних досліджень «Нова Україна». 2014 №2. URL: <http://newukraineinstitute.org/media/news/432/file/%D0%91%D1%8E%D0%BB%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%8C%20%D0%86%D0%A1%D0%94%202-2014-1.pdf> **3.** *Горбулін В.* П'ять сценаріїв для україно-російських відносин // Дзеркало тижня. Україна. URL: http://gazeta.dt.ua/internal/p-yat-scenariyiv-dlya-ukrayinorosyiskih-vidnosin_.html **4.** *Фельштинський Ю., Станчев М.* Третья мировая: Битва за Украину. Киев: Наш Формат, 2015. 456 с. **5.** *Роговик О., Набі Е.* «Українська криза» 2013-2015 рр. та основи сучасного міжнародного порядку/ Free Voice Information Analysis Center. URL: <http://iac.org.ua/ukrainian-crisis-2013-2015-and-the-modern-international-order-part2/> **6.** *Україна.* Оцінка відновлення та розбудови миру. Аналіз впливу кризи та потреб на Східній Україні. URL: http://www.un.org.ua/images/RPA_V2_Ukr_.pdf **7.** *Міжнародна миротворчість та війна на сході України: чи є точки дотику?* Превентивна дипломатія, миротворчість, підтримка миру та миробудівництво у врегулюванні українського конфлікту // Міжнародний центр перспективних досліджень. URL: http://www.icps.com.ua/assets/uploads/images/files/t_mirotvorchist_a5_4_.pdf **8.** *Донбас в етнополітичному вимірі.* Київ: ІПіЕНД імені І.Ф.Кураса НАН України, 2014. 584 с. **9.** *Рахманін С.* Залісся // Дзеркало тижня. Україна. URL: http://gazeta.dt.ua/internal/zalissy-a_.html **10.** *Міжнародна миротворчість та*

війна на сході України: чи є точки дотику? Превентивна дипломатія, миротворчість, підтримка миру та миробудівництво у врегулюванні українського конфлікту // Міжнародний центр перспективних досліджень. URL: http://www.icps.com.ua/assets/uploads/images/files/t_mirotvorchist_a5_4_.pdf 11. *Україна. Оцінка відновлення та розбудови миру. Аналіз впливу кризи та потреб на Східній Україні.* URL: http://www.un.org.ua/images/RPA_V2_Ukr_.pdf 12. *Нагорна Л.* Національна ідентичність в Україні. Київ: ІПіЕНД, 2002. С. 235. 13. *Міжнародна миротворчість та війна на сході України: чи є точки дотику? Превентивна дипломатія, миротворчість, підтримка миру та миробудівництво у врегулюванні українського конфлікту // Міжнародний центр перспективних досліджень.* URL: http://www.icps.com.ua/assets/uploads/images/files/t_mirotvorchist_a5_4_.pdf 14. *Горбулін В.* П'ять сценаріїв для україно-російських відносин // Дзеркало тижня. URL: <http://gazeta.dt.ua/internal/p-yat-scenariyiv-dlya-ukrayino-rosiyskih-vidnosin-.html>

***Semchynskyy Kostyantyn.* Post-conflict reconciliation in Ukraine: features and prospects**

In terms of Russian aggression against Ukraine features, prospects and mechanism of post-conflict reconciliation considered to be a current issue. Applying systematic, analytical, statistical and comparative methods, the author proves the need to improve the mechanism of post-conflict reconciliation by taking into account the characteristics of conflict interaction, specifics of now-occupied regions for development in the Ukrainian society "positive" peace based on law and justice provided social cohesion and public security. The state of Ukraine should develop a strategy and mechanism for multidimensional post-conflict reconciliation to strengthen peace and prevent recurrence of conflict. This system should contain: military and police actions (disarmament sides, demilitarization, demining, maintaining order and ensuring a high level of combat readiness of Ukrainian army units on the now occupied territories to prevent provocations and repulse possible aggression by the Russian Federation); political and legal actions (constitutional reform the personnel system training security forces, the fight against corruption in law enforcement, supervision of elections, human rights, reforming and strengthening state institutions, equitable distribution of resources or access to resources); humanitarian and educational actions (integration of combatants into society, repatriation of refugees, promotion of political dialogue, implementation of gender equality, eliminate various forms of discrimination, the lessons of reconciliation and understanding in schools).

Public policy priority and the key to post-conflict stabilization in Ukraine is the formation of a national consensus by implementing a comprehensive strategy of post-conflict reconciliation. It should be based on principles of justice, freedom to choose their own destiny citizens and the sovereignty of the Ukrainian state, based on effective interaction between government agencies, non-state actors, international and national organizations and should prevent such conflicts in the future.

Maintaining a balanced, objective and unbiased dialogue between the conflicting parties would develop positive peace in Ukrainian society, provided social cohesion

and public security. We believe that the basic imperative for the process of post-conflict reconciliation in Ukraine should be promoting the social system, based on peace and justice, and stopping injustice and lawlessness.

Experience of high-quality and effective post-conflict reconciliation in Ukraine can be useful for post-conflict societies former Soviet Union and would help to build a new system of global and regional security, which could meet the new challenges, and would be able to prevent the recurrence of similar crises in the future.

Key words: conflict, post-conflict reconciliation, rehabilitation, peace-building, reconciliation strategy.

УДК 323.11(477):329.73

К. Т. ЧЕРВЕНЯК

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ ЕТНОПОЛІТИЧНОЮ МОБІЛІЗАЦІЄЮ ТА ПОЛІТИЗАЦІЄЮ ЕТНІЧНОСТІ

Здійснено аналіз взаємозв'язку етнополітичної мобілізації та політизації етнічності. Проаналізовано особливості цих етнополітичних процесів. Охарактеризовано наукові підходи як зарубіжних, так і вітчизняних вчених до розмежування мобілізації та політизації етнічності. Вказано на необхідність встановлення причинно-наслідкового зв'язку між досліджуваними процесами.

Ключові слова: етнополітичний процес, етнополітична мобілізація, політизація етнічності, етнонаціональна спільнота, етнонаціональний фактор.

Червеняк К. Т. Взаимосвязь между этнополитической мобилизацией и политизацией этничности

Проведен анализ взаимосвязи этнополитической мобилизации и политизации этничности. Проанализированы особенности этих этнополитических процессов. Охарактеризованы научные подходы как зарубежных, так и украинских ученых к разграничению мобилизации и политизации этничности. Указано на необходимость установления причинно-следственной связи между исследуемыми процессами.

Ключевые слова: этнополитический процесс, этнополитическая мобилизация, политизация этничности, этнонациональное сообщество, этнонациональный фактор.

© ЧЕРВЕНЯК Кристина Тарасівна – аспірант кафедри політології і державного управління Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»